
La Campanya contra el Quart Cinturó. Un moviment social urbà

Gerard Nogués i Balsells
Maria del Mar Garcia i Sanz
Laia Castells i Aritzeta
Guillem Salvans i Subirats
Universitat Autònoma de Barcelona

Resumen: En este artículo se hace referencia a los movimientos sociales urbanos, con especial incidencia en los que son motivados por la amenaza que representa la acción urbanística. Concretamente, se presenta un análisis de los aspectos internos y externos del movimiento social urbano originado en el Vallès Oriental y Occidental como reacción al proyecto de construcción del Cuarto Cinturón, redactado en 1966. Este movimiento se articulará a través de la Campaña contra el Cuarto Cinturón, iniciada en 1994 y todavía hoy activa.

Palabras clave: *Movimientos sociales urbanos, ciudad, conflicto, Cuarto Cinturón.*

Abstract: *This article is a case study of what is known as urban social movements. The term refers to the threat that is represented by urbanistic action. We present an analysis of the internal and external aspects of the urban social movements as seen specifically in the Vallès Oriental and Occidental. This urban social movement began as a reaction to the construction of the Quart Cinturó, initiated in 1994, and is still active.*

1. Objectius de l'estudi

Als darrers anys, assistim a la proliferació de fenòmens de mobilització col·lectiva que són difícils d'englobar dins de les teories que fan referència als grans moviments socials del que s'ha anomenat la societat postindustrial. No es poden considerar moviments socials en un sentit general, ni tampoc dins del que les teories d'Offe¹ o Raschke² defineixen com a «nous moviments socials».³

Una sèrie d'estudis sociològics van tenir la voluntat de crear, a principis dels anys setanta, un nou marc teòric que s'ajustés més a l'evolució seguida per les formes i els àmbits de mobilització de la societat civil; aquests s'anomenaran *moviments socials urbans* (Castells, 1971; Borja, 1973; Villasante, 1984). Es tracta d'un terme molt genèric que comprèn des dels conflictes referits al conjunt de béns i serveis urbans, com ara l'habitatge, els equipaments o l'urbanisme, fins a la gestió de les institucions de la ciutat.

L'objectiu del nostre treball serà, doncs, a partir d'un cas real, la Campanya Contra el Quart Cinturó, intentar veure, raonar i justificar per què un moviment social d'aquestes característiques es pot considerar moviment social urbà tenint en compte les seves especificitats en el moment actual.

És per això que la Campanya contra el Quart Cinturó, un moviment social originat al Vallès Oriental i Occidental i al Baix Llobregat, ens servirà de referència per aplicar tot el marc teòric. En primer lloc, per facilitar la comprensió del sorgiment d'aquest moviment social, caldrà perfilar el marc de conflicte en què ha nascut. Seguidament es proposa definir el cos doctrinal en què es fonamenta l'anàlisi, explicant què s'entén per moviment social urbà.

En un pròxim apartat, s'estudiaran els aspectes interns de la campanya, com ara la seva estructura, l'organització, la composició social i les motivacions per a la participació, aplicant allò que els teòrics han apuntat sobre aquests elements, i es farà el mateix amb els

1. Claus OFFE, *Partidos políticos y nuevos movimientos sociales*, Madrid, Sistema, 1988.

2. J. RASCHKE, *Soziale Bewegungen. Ein historisch-systematischer Grundriss*, Frankfurt/ Nova York, 1985.

3. Raschke ha formulat una definició del que serien tot aquest conjunt de nous moviments socials. Tenint en compte la generalització que implica tota definició, especialment d'un fet tan complex com és el dels nous moviments socials, considerem que és la definició més operativa per al nostre estudi. Raschke definiria els nous moviments socials com a «agents col·lectius mobilitzadors que persegueixen l'objectiu de provocar, aturar o anul·lar un objectiu social fonamental. Per a aquest fi actuen amb una certa continuïtat, un elevat nivell d'integració simbòlica i un baix nivell d'especificació de rols, valent-se de formes d'acció i d'organització variables».

aspectes externs, tenint en consideració el tipus de pressió exercida, l'orientació de les demandes, els objectius perseguits, i finalment, la voluntat negociadora i de continuïtat.

2. Els moviments socials urbans

L'evolució de l'Estat del benestar durant la postguerra mundial provoca una sèrie de canvis en les formes de participació social en el sistema polític. Claus Offe⁴ planteja que a partir dels anys setanta s'assisteix a un trencament de la dicotomia entre Estat i societat civil que porta a l'aparició de noves modalitats de mobilització social, al marge de les doctrines, i a la pràctica a escala institucional de la democràcia liberal i de l'Estat del benestar. Els canals de comunicació política esdevenen insuficients i els conflictes no poden continuar resolent-se mitjançant l'estatisme. D'aquesta manera sorgiran els nous moviments socials, que es basaran en una diversificació de la ideologia i en l'aparició d'uns nous valors socials, promovent un canvi en les actituds participatives.

Ens adonem, però, que no totes les mobilitzacions socials que tenen lloc avui es poden inserir en la conceptualització anterior, ja que algunes tenen una vessant estrictament urbana que les diferencia de la resta; parlem dels moviments socials urbans. Aquests s'originen, en el cas d'Espanya, a la dècada dels setanta, en el context dels últims anys del franquisme i començament de la transició democràtica, a causa de la insostenibilitat de la situació urbana. Els factors que la van provocar van ser fruit d'una industrialització intensiva i una urbanització anàrquica que van concentrar activitats i població en àrees urbanes que van exigir intervencions costoses (equipaments i serveis bàsics). Les aglomeracions van generar ràpidament un sobtat deteriorament de les condicions de vida o, almenys, l'amenaça que aquest es produís. El sistema polític local, fragmentat i desbordat, no podrà donar resposta a la situació (Borja, 1986).

Els actors passius d'aquesta situació van ser les classes populars, provinents de les àrees rurals, reubicades a les perifèries de les grans ciutats, conformant així les àrees metropolitanes i alterant la concepció tradicional de ciutat, tal com ens diu Tomás R. Villasante.⁵

4. Claus OFFE, op. cit.

5. Tomás R. VILLASANTE, *Comunidades locales. Análisis, movimientos sociales y alternativas*, Madrid, Hombre Sociedad Ciudad, Instituto de Estudios de Administración Local, 1984.

El canvi urbanístic i social és causa i conseqüència, segons Borja,⁶ d'una triple crisi: la crisi d'un model de creixement superconcentrat amb alts costos socials, la crisi política d'un Estat que es desmembra provocant la pèrdua d'eficiència del govern local, i, finalment, la crisi estrictament urbana, basada en l'especulació i la manca de planificació urbanística. Les noves classes populars i obreres seran l'artífex de les reivindicacions del moment, en un principi específiques de demandes de béns i de serveis, però que esdevindran moviments amb voluntat d'aconseguir uns objectius generals de canvi social.

Tot i que el concepte de moviments socials urbans és extremament genèric, Castells⁷ el definirà com «una acció conscient col·lectiva orientada a la transformació del significat urbà institucionalitzat contra la lògica, l'interès i els valors de la classe dominant». Borja ampliarà el concepte definint-los com a «moviments de les classes populars que partint de reivindicacions urbanes aconseguen un nivell de generalitat d'objectius i de potencialitat política que modifiquen les relacions de poder entre les classes».

Pot semblar que la definició de moviments socials urbans només es refereix a les mobilitzacions col·lectives que van tenir lloc als anys setanta i que no es pot aplicar a les actuals. La nova situació sociopolítica ha generat un canvi inevitable en les reivindicacions urbanes i en la composició d'aquests moviments, que tanmateix no afecta la naturalesa urbana del moviment. És per aquest motiu que Borja⁸ establirà una tipologia que permeti englobar des d'aquells moviments originaris fins als presents. Diferenciarà entre:

- moviment generat pel deteriorament important i sobtat de les condicions de vida;
- moviment generat per un dèficit constant d'habitatge o de serveis;
- moviment d'oposició a la política urbana de l'Administració;
- moviment generat per l'amenaça que representa l'acció urbanística.

És dins d'aquest darrer tipus on podríem incloure la Campanya contra el Quart Cinturó, i és per això que passarem a centrar-nos en

6. Jordi BORJA, *Por unos municipios democráticos. Diez años de reflexión política y movimiento ciudadano*, Madrid, Instituto de Estudios de la Administración Local, 1986.

7. Es considerarà (Castells, 1986, p. 431) que un moviment ve definit per les seves metes i en el cas dels moviments socials urbans l'objecte d'aquestes serà la ciutat.

8. Jordi BORJA, *Por unos municipios democráticos*.

les característiques que Borja li atribueix. Es tracta de l'oposició a aquelles accions urbanístiques i obres públiques (com ara la construcció d'un cinturó) que comportin conseqüències com ara expropiacions, degradació del medi urbà o del medi ambient i increment de costos que reverteixin en la població.

3. El conflicte entorn del Quart Cinturó

El Quart Cinturó és el nom que rep la via ràpida que ha de comunicar les poblacions d'Abrera (Baix Llobregat) i Sant Celoni (Vallès Oriental), passant per totes les ciutats mitjanes de la segona corona metropolitana de Barcelona; d'aquí li ve el nom de Quart Cinturó. Aquesta via ha de passar, doncs, pels municipis de Sabadell, Terrassa i Granollers com a més importants, i també per Sant Celoni, Caldes de Montbui, Santa Eulàlia de Ronçana i Sentmenat entre d'altres.

Aquest projecte sorgeix de la necessitat de millorar la xarxa de comunicacions existent en aquesta àrea i que pot quedar desfasada si es compleixen les previsions de creixement del trànsit per a més enllà de l'any 2000. No podem obviar que aquesta és una zona amb un important potencial de creixement econòmic, urbanístic i demogràfic. A més, l'àrea té importància estratègica com a pas del trànsit provinent de l'interior i del sud de la península cap a la resta d'Europa i viceversa. Així mateix, cal esmentar el model de creixement i de redistribució de la població de l'àrea de Barcelona i la seva rodalia i que està implícit en la xarxa de comunicacions que es promou.

El projecte de construcció del Quart Cinturó ja sorgeix el 1966 en l'Administració perifèrica de l'Estat. Amb la instauració de la democràcia i el naixement de l'administració autonòmica, la Generalitat de Catalunya va recuperar el projecte incorporant-lo al Pla General de Carreteres de Catalunya de l'any 1985. Posteriorment, l'avantprojecte del Quart Cinturó (1988) va posar en relleu que aquesta política havia esdevingut prioritària per a l'Administració, en aquest cas l'autonòmica. L'avantprojecte va comportar, a més, l'entrada dels ajuntaments en el procés d'elaboració d'aquesta política pública. El Pla General de Carreteres de Catalunya va ser actualitzat, mitjançant una norma transitòria, el 1993, per mitjà de la Llei de carreteres de Catalunya. El 1995 es va reformar el Pla de Carreteres de Catalunya i va aparèixer de nou el Quart Cinturó, aquesta vegada prolongat fins a Sant Celoni. La finalitat del Quart Cinturó era, segons el criteri del Ministeri d'Obres Públiques, Transports i Medi

Ambient (MOPTMA), evitar el pas per Barcelona dels vehicles que anaven de Madrid a la Jonquera i cap a França o bé des del País Valencià a la Jonquera. És a partir d'aquí que el ministeri s'implica en el projecte incorporant-lo al Pla Director d'Infraestructures 1993-2007.

La construcció d'aquest cinturó afectarà la població concentrada entorn del seu traçat, d'una banda disminuint la seva qualitat de vida i afectant irreversiblement el medi ambient, i de l'altra, causant greus impactes en l'estructura urbanística i socioeconòmica.

En primer lloc comportaria la pèrdua d'espais agrícoles i forestals del Vallès i del Baix Llobregat, ja que tindria un impacte considerable en els parcs naturals que es troben ubicats en aquestes comarques (el Montnegre i el Corredor, el Montseny i Sant Llorenç del Munt i la serra de l'Obac); les migracions de fauna es veurien amenaçades, i es modificarien els cabals dels rius. D'altra banda, el flux circulatori previst implicaria un augment de la contaminació atmosfèrica i acústica.

Entre els aspectes socioeconòmics i urbanístics, trobem la desestructuració de les ciutats i pobles de la zona afectada en un procés urbanístic de creació de suburbis, fins a constituir-se en un continu urbà, gran suburbi de Barcelona. Això implicaria una imminent extinció de la població pagesa de la zona i un impacte sobre la identitat i la vida social, cultural i econòmica.

Serà a partir del 1992, quan el MOPTMA impulsa el projecte, que es començarà a gestar el moviment d'oposició a aquesta política concreta que s'acabarà constituint com a Campanya contra el Quart Cinturó. El que s'erigirà com a nucli avançat de la protesta serà el grup ecologista Associació per la Defensa i l'Estudi de la Natura de Catalunya (ADENC), que començarà una etapa d'informació i de debat entorn del greuge que pot generar el Quart Cinturó. A partir d'aquest moment, les intervencions de l'ADENC se centraran a intentar convertir els perjudicis individuals que comporta l'obra pública en reivindicacions generals de tot un territori. És amb aquesta conversió que podem començar a parlar de la Campanya contra el Quart Cinturó com a moviment social urbà que inicia el procés de mobilitzacions col·lectives.⁹

9. Jordi BORJA, a «Elementos teóricos para el análisis de los movimientos urbanos», *Cuadernos de Arquitectura*, núm. 94 (Barcelona, 1973), estipula tres fases en la creació d'un moviment social urbà: un període de recull d'informació que permeti concebre la situació com a inacceptable i, generalment, perjudicial; la creació de reivindicacions col·lectives que permetin una presa de consciència general, i, finalment, la manifestació explícita de les demandes de la població.

4. Aspectes interns de la Campanya contra el Quart Cinturó

4.1. Estructura

L'impuls del moviment sorgeix des de l'organització ecologista ADENC (amb el suport de la Comissió Ecològica de la Federació d'Associacions de Veïns —FAV—, la Unió Excursionista de Sabadell i la Unió de Pagesos), que veurà necessària la implicació de bona part de la societat civil del Vallès i del Baix Llobregat per vertebrar una veritable resposta d'oposició. En aquest sentit, començaran les adhesions d'una pluralitat d'entitats que percebran la construcció del cinturó com un problema global del territori, generant un efecte similar al d'una bola de neu.

Donada la gran quantitat d'entitats que s'impliquen en la lluita, es veurà la necessitat de crear una coordinadora que dirigeixi i organitzi les demandes i les actuacions, i que prendrà cos en la campanya contra el Quart Cinturó. Totes les entitats tenen vida pròpia al marge de la campanya, però coincideixen en l'interès de la no-construcció del cinturó. En aquest sentit, també cal apuntar que dins d'aquest procés es creen dues dinàmiques diferenciades segons les comarques. Ens trobem que en el cas del Vallès Occidental s'aprofita l'estructura de funcionament de l'ADENC per impulsar la Campanya contra el Quart Cinturó, mentre que al Vallès Oriental, sense menysprear la importància que té l'ADENC com a motor del moviment, s'han potenciat de manera més intensa les plataformes cíviques específiques de caire municipalista.

D'això es desprèn una clara voluntat d'implicar tot el teixit associatiu d'aquestes comarques i no tan sols els individus directament afectats. S'optarà, per aquest motiu, per una estructura de relacions horitzontals (Castells, 1986) entre els components de la campanya, que es constituirà de manera assembleària. D'aquesta manera s'ha permès que les entitats portessin a terme actes propis en el sentit d'organització i execució, però que han estat inserits dins de les activitats previstes pel moviment.

4.2. Organització

Encara que els moviments socials urbans han d'estar connectats amb el sistema per obtenir, almenys en part, els seus objectius, han de ser autònoms, des del punt de vista de la seva organització i de la seva ideologia, respecte a qualsevol partit polític (Castells, 1986).

La Campanya contra el Quart Cinturó no existeix legalment com

a organització; les entitats que la conformen no n'han considerat necessària l'elaboració d'estatuts jurídics propis. Això, entre molts altres factors com la seva voluntat d'actor del tipus *outsider* en tot el conflicte, ha condicionat el seu finançament, que ha consistit bàsicament en l'aportació econòmica de les 270 entitats que la conformen quan calia organitzar algun acte reivindicatiu. L'altra font d'ingressos utilitzada ha estat el finançament extraordinari mitjançant la venda de samarretes, pins i adhesius, a més de les aportacions particulars voluntàries a un compte corrent. No es tracta, per tant, d'un finançament a partir de quotes obligatòries.

Pel que fa a l'organització interna com a coordinadora, podem assenyalar que els membres de les entitats assisteixen a reunions periòdiques en què s'informa sobre l'evolució de la campanya i del conflicte i es proposen les pautes d'actuació conjunta.

No s'ha observat la constitució de lideratges forts en el si de la campanya, ni tampoc trobem alliberats o professionals remunerats en el seu interior. Tanmateix una sèrie d'individus han tingut una implicació més gran en el procés, ja sigui per la seva disponibilitat o pels seus coneixements tècnics, i s'han constituït com a referents per a la dinamització de la campanya. La teoria de Borja¹⁰ ens permetria classificar aquest moviment dins d'allò que considera «organitzacions reivindicatives de participació popular».

4.3. Composició social

Per als autors que han estudiat els moviments socials urbans (Castells, 1986; Borja, 1986), el fet que explica la composició del moviment prové de la seva pròpia gènesi, és a dir, de la urbanitat. Per tant, els components dels moviments urbans provenen d'una varietat de situacions socials, de sexe i ètniques d'acord amb els seus contextos urbans.

En la Campanya contra el Quart Cinturó es pot afirmar que el grau d'heterogeneïtat dels membres que la componen és molt elevat. Això en certa manera és degut a la dimensió cívica de la campanya, que engloba associacions ecologistes, partits polítics (sobretot grups municipals), joventuts de partits polítics, associacions de veïns, entitats ludicoculturals, seccions locals de sindicats, multitud de casals populars, etc. El que explicaria l'heterogeneïtat del moviment seria la participació dels afectats a partir del territori. Això és consta-

10. Jordi BORJA, *Por unos municipios democráticos*.

table pel fet que no ha aconseguit o no ha tingut la voluntat de mobilitzar les associacions i els ciutadans d'altres zones geogràfiques.

La Campanya contra el Quart Cinturó es nodreix de gent provinent de diverses capes de l'estructura social, amb edat, medi (rural/urbà) i motivacions per a l'actuació molt diferenciades: des d'interessos particulars —manteniment de la propietat— fins a interessos globals —preservació del medi natural.

4.4. Motivacions per a la participació

És des de les administracions central i autonòmica que s'impulsa i es gestiona la construcció del cinturó, una obra pública que implica la transformació socioeconòmica i mediambiental del Vallès i del Baix Llobregat. Per tant, no es tracta només d'un grup concret d'afectats, sinó de tot un territori que es veu impossibilitat de tenir accés a les institucions que decideixen sobre el seu futur. El consistori municipal, la institució més immediata als ciutadans, no té competència directa sobre la implementació de la política, i, per tant, no hi haurà cap instrument institucional representatiu del territori al qual aquells es puguin dirigir per exercir pressió política.

Aquest fet motivarà els ciutadans i les entitats afectats a constituir-se en moviment social urbà i a donar un caire no institucional a les seves reivindicacions. No es pretén esdevenir part implicada en el procés de decisió, sinó erigir-se en gran moviment d'oposició i així fer evident la negativa social al Quart Cinturó. La gran implicació social és possible, ja que no es tracta de crear un grup interlocutor amb les administracions, desvinculat de la base social afectada, sinó que és la participació de cada individu o entitat la que dóna força al moviment.

5. Aspectes externs de la campanya contra el Quart Cinturó

5.1. La pressió com a mitjà

La força reivindicativa, en el cas de la Campanya contra el Quart Cinturó, es mesurarà en termes quantitativs, és a dir, s'observarà la voluntat de mobilitzar el major nombre possible de ciutadans, ja que la seva eina de pressió és la cohesió social dels afectats. No es pretén realitzar actes radicals desestabilitzadors de l'adversari (l'Administració central i l'autonòmica), sinó posar de manifest la desconexió entre representants polítics i representats mitjançant actes ludico-reivindicatius.

Borja¹¹ estipularà una classificació pròpia dels moviments socials urbans en la qual podem trobar reflectida la dinàmica d'actuació de la Campanya contra el Quart Cinturó. L'autor ens parla d'una «manifestació pública de l'oposició a una situació o programa d'actuació»; es tractaria de la participació activa en assemblees i concentracions per tal de fer explícita la voluntat col·lectiva. Seran manifestacions de protesta i campanyes d'informació que permetran anar ampliant i generalitzant cada cop més el moviment reivindicatiu. Caldrà buscar el suport de la premsa, dels tècnics i de les institucions professionals i ciutadanes. L'objectiu principal d'aquest tipus de pressió és aconseguir la solidaritat d'importants sectors de la població.

Per fer més entenedora l'acció de la Campanya contra el Quart Cinturó, hem cregut convenient d'adjuntar una breu cronologia d'alguns dels seus actes:

— Juny de 1992. Primer acte públic amb unes jornades de debat durant quatre dies a Sabadell, organitzades per l'ADENC (Associació per la Defensa i l'Estudi de la Natura de Catalunya), la Comissió Ecològica de la FAV (Federació d'Associacions de Veïns), la Unió Excursionista de Sabadell i la Unió de Pagesos, sota el títol: «El Quart Cinturó i el medi ambient». En aquestes jornades es va analitzar l'impacte que ocasionaria la nova via.

— 29 de maig de 1994. Marxa contra el Quart Cinturó al bosc de Can Deu de Sabadell. La van organitzar les entitats aplegades a la Campanya Quitrà o Vida amb el suport de més de setanta entitats. La participació va ser d'unes quatre mil persones.

— 6 de novembre de 1994. Manifestació-tractorada a Granollers amb la participació de més de tres mil persones.

— 6-7 de maig de 1995. Acampada-concentració a Torrebonica, que va aplegar més de dues mil persones. S'hi van celebrar debats, projeccions, audiovisuals, concerts...

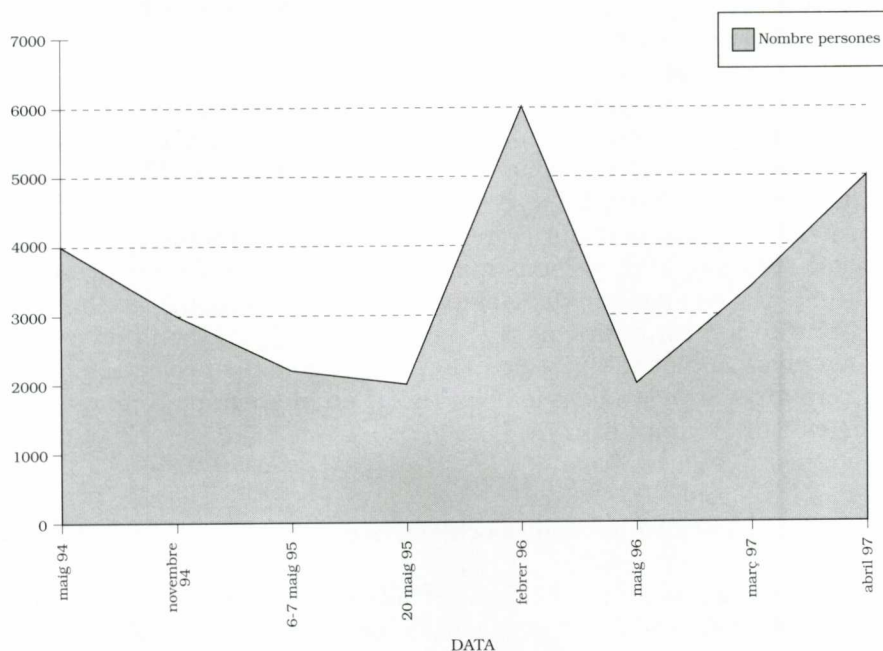
— Abril-maig de 1995. Concurs de fotografia, sota el lema: «Quart Cinturó, quitrà o vida».

— 20 de maig de 1995. Concert de Lluís Llach contra el Quart Cinturó amb l'espectacle «Un pont de mar blava» al pavelló d'esports de les Franqueses. Hi van assistir dues mil persones.

— 20 de febrer de 1996. La Campanya contra el Quart Cinturó va lliurar 6.000 postals-signatures al ministre Josep Borrell i al conseller Artur Mas. Es demanava que es reconsiderés la construcció de la via.

11. Jordi BORJA, *Por unos municipios democráticos*.

EVOLUCIÓ DE LA PARTICIPACIÓ



Dades extretes de la publicació del «Diari de Sabadell» amb posterioritat als actes.

— Febrer i març de 1996. Campanya de senyalització d'indrets amenaçats. Aquesta campanya va consistir en la col·locació de tres-cents rètols en els espais naturals amenaçats pel Quart Cinturó, des d'Abrera fins a Sant Celoni.

— 19 de maig de 1996. Unes dues mil persones van participar en la marxa-manifestació de Terrassa a Sabadell.

— 28 de gener de 1997. La campanya va restar congelada fins a aquesta data, ja que s'esperava el següent pas de l'Administració entorn del projecte. Un total de 34 ajuntaments, 14 departaments de diferents administracions (Generalitat, Diputació, consells comarcals...) i 27 entitats, van rebre l'«Estudi informatiu de l'autovia orbital de Barcelona, tram Abrera-Sant Celoni». A partir d'aquest moment es va fer una campanya de recollida de suggeriments per part d'entitats i particulars a fi de presentar-los al Ministeri de Foment.

— 14 de març de 1997. Es presenten més de 3.500 al·legacions individuals i 90 d'entitats contra l'estudi informatiu del Ministeri de Foment.

— 27 d'abril de 1997. Manifestacions simultànies a Sabadell i a Granollers contra el Quart Cinturó. Hi assisteixen unes cinc mil persones entre les dues convocatòries.

El procés de mobilització ciutadana mostra importants alts i baixos durant els tres anys més candents del moviment. Tanmateix cal observar que el pic del febrer de 1996 és degut a una recollida de signatures que es va portar a terme en un període força ampli. En realitat, si obviéssim aquest punt, ens trobaríem amb una corba de participació còncava, amb els seus màxims de participació en el primer i l'últim acte de la campanya. L'efervescència de les mobilitzacions va disminuint a mesura que passa el temps fins al 1997, en què es reactiva atesa la inevitabilitat de la implementació del projecte. En els darrers anys aquest moviment ha restat en suspens, ja que el projecte es manté també aturat.

5.2. Orientació de les demandes i objectius perseguits

La Campanya contra el Quart Cinturó compleix perfectament l'objectiu propi dels moviments socials urbans: partint d'una reivindicació puntual i concreta, en aquest cas la no-construcció del cinturó, articula una demanda de canvi més àmplia, que serà l'oposició al model econòmic i territorial que la Generalitat de Catalunya proposa per al Vallès i el Baix Llobregat. El Quart Cinturó i el Pla Territorial General de Catalunya condemnen, segons la campanya, les comarques veïnes de Barcelona a esdevenir un apèndix industrial subordinat a la gran metròpoli. És per això que les seves demandes no se centren només en la retirada definitiva del projecte del Quart Cinturó, sinó també en una revisió substancial del Pla Territorial General de Catalunya que permeti un desenvolupament sostenible i autònom de les comarques de la perifèria de Barcelona.

La força de les demandes de la campanya radica en la presentació d'alternatives viables a la construcció del Quart Cinturó. Aquestes són:

— L'eliminació dels peatges de les autopistes, amb el retorn a la titularitat pública dels trams d'autopista afectats per les concessions i les pròrrogues respectives.

— La millora de la xarxa de carreteres locals i comarcals i l'augment de la capacitat de les autopistes ja existents mitjançant la construcció de nous accessos i de més carrils allà on sigui realment necessari.

— La posada en funcionament de la línia de tren entre el Papiol i Mollet, paral·lela al traçat previst per al Quart Cinturó.

— L'establiment d'un servei eficaç de transports públics entre les poblacions del Vallès Oriental, el Vallès Occidental i el Baix Llobregat.

La presentació d'aquestes alternatives té la voluntat de qüestionar els objectius oficials que justifiquen la construcció del cinturó. Així, des de la ciutadania s'opta per la millora i l'aprofitament màxim de les carreteres, autopistes i línies de ferrocarril ja existents. La campanya negarà el suposat increment espectacular de trànsit a l'autopista A-7 previst a partir de l'any 2000, ja que des de la inauguració de les rondes de Barcelona aquest ha disminuït un 30 %; a més, considera l'autopista A-7 i l'Eix Transversal una garantia suficient per al flux de vehicles entre França i la península i viceversa.

5.3. Voluntat negociadora

Tota negociació ve condicionada pel tipus d'objectius fixats per les dues parts en litigi; així, doncs, si ens trobem en un cas de finalitats totalment oposades, la negociació serà, com a mínim, difícil. Aquest és el cas de la Campanya contra el Quart Cinturó i les administracions implicades, ja que la construcció o no del cinturó són objectius absolutament antagònics. No existirà, doncs, dinàmica de negociació, sinó que tan sols hi haurà espai per a un joc de tot o res.¹² La reivindicació és una actitud defensiva davant una política aprovada pel poder polític que no admet matisos ni punts conciliadors.

Es pot dir que no existeix negociació en el sentit estricte de la paraula, però, tot i així, és necessari analitzar com aquest moviment social urbà s'ha relacionat amb les institucions implicades.

La Campanya contra el Quart Cinturó s'ha negat rotundament a acceptar la construcció de la infraestructura, encara que aquesta hagués assumit, per exemple, la reducció de l'impacte ambiental a nivells mínims. D'altra banda, veiem que és un col·lectiu l'exigència del qual és única i que per tal d'aconseguir-la no té capacitat per donar res a canvi.

La Campanya contra el Quart Cinturó ha centrat els seus esforços a presentar unes alternatives versemblants i viables al projecte, que

12. Aquest aspecte es defineix a Manuel CASTELLS, *La ciudad y las masas. Sociología de los movimientos sociales urbanos*, Madrid, Alianza Editorial, 1986.

permetessin acomplir els objectius marcats per l'Administració, però canviant radicalment la política a seguir. Els representants del moviment no s'enfrontaran a les administracions tan sols amb la llista de greuges i perjudicis, sinó que aportaran una solució basada en el reaprofitament de les infraestructures ja existents; d'aquesta manera es guanyarà credibilitat davant de l'opinió pública i es complicarà encara més la possible resposta administrativa.

Tot i que alguns partits polítics d'àmbit local s'hagin afegit a la campanya, això no comporta en cap moment un augment de la voluntat negociadora, ja que aquests han compartit al mateix nivell les demandes de la campanya i no han tingut una voluntat de rebaixar-les.

5.4. Voluntat de continuïtat

En el moviment social urbà que hem agafat com a objecte d'estudi queda palesa la característica que no existeix la voluntat de continuïtat més enllà dels objectius programats, bàsicament per dos motius molt concrets:

— En primer lloc, perquè, segons es desprèn de les declaracions fetes pels responsables de la campanya, el moviment tindrà el seu punt i final quan s'hagi resolt el conflicte, ja que evitar la construcció del Quart Cinturó és la seva única raó de ser.

— En segon terme, actualment el conflicte està aturat i això ha provocat que la Campanya contra el Quart Cinturó hagi deixat de funcionar activament i resti a l'expectativa que es reprengui la latència del conflicte.

Tot i així, no es pot obviar que la campanya ha aconseguit crear un marc referencial per a altres tipus de mobilitzacions, com també una praxi organitzativa (per exemple, en el cas de la discussió sobre el traçat del tren d'alta velocitat al Vallès). També ha aconseguit introduir a la zona del conflicte un debat sobre l'ordenació territorial, del qual s'ha ocupat bàsicament l'ADENC, i la creació d'una consciència col·lectiva en alguns pobles, com és el cas de Marata. És el que Borja¹³ definirà com a «efectes urbans i efectes polítics». Entre els primers destaquen la legitimació de la reivindicació, el caràcter generador de noves demandes del moviment i la presa de consciència de l'opinió pública, efectes que poden donar lloc a una modifica-

13. Jordi BORJA, *Por unos municipios democráticos*.

ció de la política urbana a implementar. D'altra banda, els efectes polítics estaran definits per l'autor com la potenciació de la mobilització per part dels ciutadans davant de futurs greuges de l'Administració, la coordinació i la unitat d'acció entre els grups socials i la solidaritat amb altres moviments similars. Com a conseqüència es desenvoluparà una àmplia consciència ciutadana d'oposició a la política urbana que pot donar lloc a un moviment polític de caràcter popular.

Conclusions

L'anàlisi de la Campanya contra el Quart Cinturó ens posa de manifest que el terme *urbà*, com a definidor dels moviments socials urbans, ha sofert una transformació, sobretot pel que fa al seu abast territorial. Si en els seus orígens hi havia una identificació entre el terme urbà i el concepte estricte de ciutat (Castells, 1971), avui aquest s'ha expandit fins al punt que es poden considerar conflictes urbans tots aquells que tenen lloc en àrees metropolitanes o zones perifèriques que reben la influència de les grans ciutats.

Del que es tracta, doncs, és de tenir en compte el *modus vivendi* i les actituds urbanes com a variable explicativa i no limitar l'espai territorial a una única ciutat. Això es pot observar en la Campanya contra el Quart Cinturó, al voltant de la qual una sèrie de ciutats i municipis es coordinen arran d'un conflicte merament urbà.

Un dels trets principals que ha definit la Companya contra el Quart Cinturó com a moviment social urbà ha estat el seu origen espontani com a rèplica a un projecte administratiu; això l'ha portat a constituir-se en una coordinadora organitzada no tan sols tenint com a base els afectats, sinó també implicant-hi tot el teixit social de les tres comarques perjudicades (Vallès Occidental, Vallès Oriental i Baix Llobregat). S'ha observat, doncs, una ampliació d'objectius, que, partint de l'oposició contundent a la construcció del cinturó, ha permès encetar un debat més extens sobre quin ha de ser el model territorial de la zona circumdant de Barcelona. S'ha constituït com un moviment lligat a un àmbit territorial molt concret sense voluntat d'expandir-se a altres zones urbanes atesa la seva especificitat d'objectius.

Algunes característiques concretes d'aquesta campanya han reafirmat la seva naturalesa de moviment social urbà. Entre aquestes, cal considerar la seva creació rere l'esgotament dels canals tradicionals de participació, la seva composició social heterogènia, la no voluntat d'institucionalitzar el moviment, una coordinació i una es-

estructura horitzontal que permet la implicació directa de tots els seus membres i una pressió basada en la mobilització dels ciutadans.

Els moviments socials urbans acostumen a generar en la població una consciència de territori i de problemàtiques comunes. Aquest ha estat el cas claríssim de la Campanya contra el Quart Cinturó, ja que ha desenvolupat una cohesió, inexistent fins aleshores, entre els ciutadans de les tres comarques que els permetrà establir una xarxa d'interrelacions i una praxi organitzativa per a mobilitzacions i conflictes futurs.

Bibliografia

- BORJA, Jordi (1973). «Elementos teóricos para el análisis de los movimientos urbanos». *Cuadernos de Arquitectura* [Barcelona], núm. 94.
- (1975). «Movimientos urbanos y estructura urbana». A: *Movimientos sociales urbanos*. Buenos Aires: SIAP-Planteos.
- (1986). *Por unos municipios democráticos. Diez años de reflexión política y movimiento ciudadano*, Madrid: Instituto de Estudios de la Administración Local.
- CASTELLS, Manuel (1971). *Problemas de investigación en sociología urbana*. Madrid: Siglo XXI de Espanya editores SA.
- (1973). *Luttes urbaines*. París: Cahiers libres 244.
- (1974). *La cuestión urbana*. Madrid: Siglo XXI de Espanya editores SA.
- (1974). *Movimientos sociales urbanos*. Madrid: Siglo XXI de Espanya editores SA.
- (1986). *La ciudad y las masas. Sociología de los movimientos sociales urbanos*. Madrid: Alianza Editorial.
- OFFE, Claus (1988). *Partidos políticos y nuevos movimientos sociales*. Madrid: Sistema.
- PONT VIDAL, Josep (1999). «La investigación de los movimientos sociales». *Papers. Revista de Sociología*, núm. 57.
- RASCHKE, J. (1985). *Soziale Bewegungen. Ein historisch-systematischer Grundriss*. Frankfurt; Nova York.
- VILLASANTE, Tomás R. (1984). *Comunidades locales. Análisis, movimientos sociales y alternativas*. Madrid: Instituto de Estudios de la Administración Local (Hombre Sociedad Ciudad).